

Asia Mattojen tekijänoikeussuoja

Hakijat F Oy

Annettu 20.11.2018

Tiivistelmä

Matto ei ollut tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa siitä, saako Kievari-mattomalli tekijänoikeuslain mukaista suojaa. Toiseksi hakija kysyy, loukkaako J Oy:n mattomalli Ahorn tekijänoikeuslain 2 §:n mukaista oikeutta myydä ja markkinoida Kievari-mattoa mattoa Suomessa? Kolmanneksi, loukkaako Ahorn-maton eri puolilla maailmaa markkinointi Kievari-maton edellä mainittua tekijänoikeuslain 2 §:n mukaista oikeutta?
2. Kievari-matto on painettu puuvillamatto, jota hakijalla on yksinoikeus myydä ja markkinoida. Sen kuusin ovat suunnitelleet Saina Sipilä ja Olli Sallinen. Suunnittelu lähtökohtana oli jatkuva, käsin piirretty arkkitehtoninen viivapiirrosten muodostama piirrunnyrkki-kuvio. Kuvio muodostuu lyhyistä, käsin piirretyistä viivoista, jotka muistuttavat kudontaa tai kirjontaa.

VASTINE

3. J Oy ja J A/S ovat antaneet asiassa yhteisen vastineen kertoen, että hakijan Kievari-mattoa ei voida pitää tekijänoikeudella suojattuna teoksena. Lisäksi Ahorn-matto eroaa selkeästi Kievari-matosta eikä se ole Kievari-maton kopio tai jäljitelmä.
4. Matot kuuluvat lähinnä taidekäsityön tai taideteollisuuden tuotteisiin. Käyttötaitteen tuotteita arvioidaan periaatteessa samalla tavalla kuin muun tyyppisiä teoksia. Tekijänoikeuslain esitöiden mukaan käyttötaitteen tuotteiden osalta ensisijainen immateriaalioikeudellinen suojamuoto on kuitenkin mallioikeus.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

5. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.
6. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännökseen sisältyvän esimerkkiluettelon mukaan taiteellisina teoksina suojataan muun muassa taidekäsityön tai taideteollisuuden tuotteita tai teos voi ilmetä myös muulla tavalla.
7. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaiselta teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Luova työ ilmenee tekijän tekemissä valinnoissa työn valmistusprosessin aikana. Riittävän omaperäisten valintojen tuloksena syntyvä työ ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Euroopan Unionin tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
8. Ollakseen tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu suojattu teos taideteollisuuden tuotteen tulee täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset mahdollisesta käytännöllisestä tarkoituspärsästä huolimatta. Taideteollisuuden tuotteen on ollut vaikea saavuttaa tekijänoikeussuojaa. Tämä johtuu siitä, että taideteollisuuden tuotteen muotoilussa lopputulokseen saattavat vaikuttaa paitsi tekijän luova panos myös tuotteen käyttötarkoituksesta johtuvat seikat.
9. Teoksen osa saa tekijänoikeussuojaa, jos se teoksesta erillään tarkasteltuna ylittää teostason eli osaa sellaisenaan voidaan pitää ilmauksena tekijänsä henkisestä luomistyöstä. WIPO:n tekijänoikeussopimuksen (1996) 2 artiklassa sekä Sopimuksen teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (TRIPS-sopimus 1994) 9 artiklan 2 kohdassa esitetyn määritelmän mukaan tekijänoikeus suojaa ilmaisua, mutta ei ideaa, toimintatapaa, menetelmää tai matemaattisia käsitteitä sinänsä (ks. myös Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki

2005, s. 50). Samoin tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi teoksen aihe, aiheen käsittelyä ohjaava metodi, valmistusmenetelmät sekä teoksen sisältämät tiedot sellaisenaan. Tekijänoikeussuoja ei siten estä kahta tai useampaa henkilöä esimerkiksi hyödyntämästä samaa ideaa.

10. Korkein oikeus on käsitellyt tekijänoikeutta taideteollisiin tuotteisiin ratkaisussa KKO 1976 II 48. Korkein oikeus katsoi, että kyseessä olleet valaisimet eivät olleet siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä että ne olisivat olleet taiteellisia teoksia. Valaisimien valmistaminen miilumenetelmällä ei vaikuttanut teostason arviointiin. Ratkaisussa KKO 1948 II 464 ei näytetty, että barokkityylinen kattovalaisin olisi ollut omaperäinen taideteos. Toisin ratkaisussa KKO 1962 II 60 taiteilijan suunnittelema rannekoru katsottiin taiteellisen muotoilunsa perusteella tekijänoikeuslain alaiseksi teokseksi. Samoin ratkaisussa KKO 1971 II 4 tekstiilitaiteilijan sommittelemaa ryijyä pidettiin sellaisena taiteellisena teoksena, jota tarkoitettiin tekijänoikeuslain 1 §:ssä.
11. Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt tekijänoikeutta taidekäsitteeseen ja taideteollisuuden tuotteisiin esimerkiksi lausunnoissaan TN 2004:12 (koivuvanerinen seinäke), TN 2005:1 (koristelautanen), TN 2007:11 (kynttilänjalka), TN 2012:12 (vetoketjusta valmistetut korut) sekä TN 2017:9 (mattokonsepti ja yksittäiset matot), joissa mainitut esineet eivät yltäneet teostasoon.
12. Sen sijaan lausunnoissa TN 1999:16 (kaksi mattoa), TN 2003:4 (neulepuserot), TN 2003:8 (kuvioitu kangas) TN 2003:16 (tekstiilityöt), TN 2006:19 (snapsilasit), TN 2008:9 (huivikuosit), TN 2010:10 (Aalto-maljakko) TN 2012:7 (valaisimet), TN 2013: 15 (astiasarjat) sekä TN 2018:2 (kolme valaisinta) esineet olivat niin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne olivat tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittamia teoksia.

Analyysi ja johtopäätökset

13. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua aineistoa ja toteaa saadun selvityksen perusteella seuraavaa.
14. Tekijänoikeuslaki ei tunne jyrkkää jaottelua puhtaisiin taideesineisiin ja käyttöesineisiin, vaan tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen esimerkkiluettelo mainitsee nimenomaisesti taidekäsitteeseen tai taideteollisuuden tuotteet suojattavina teoksina. Käyttöesineet, kuten matot, voivat siis saada tekijänoikeudellista suojaa.

15. Käyttötarkoitus saattaa rajata tekijän valintoja voimakkaastikin. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseisessä tapauksessa käyttötarkoitus ei kuitenkaan ole tekijänoikeussuojan kannalta olennaisella tavalla rajannut tekijänsä vapautta tehdä luovia valintoja.
16. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnön matto on suorakulmainen ja kaksivärinen, painettu tasainen puuvillamatto. Sen yksiväristä pintaa peittää kokonaisuudessaan painettu, geometrisistä perusmuodoista koostuva kuosi. Ohuet, vapaalla kädellä piirretyt mustat katkoviivat muodostavat toistuvan, kolmiulotteisen kuvion, joka näyttää esittävän vierekkäin aseteltuja kuutioita. Kuution tahkot on jaettu kolmeen suorakaiteen muotoiseen osaan. Kokonaisuutena kuvio muistuttaa koko mattopinnan yli jatkuvaa, moniosaista pirunnyrkkiä eli nuljuksennauloja.
17. Matto on kaksivärinen, eikä se ole muodoiltaan, materiaalivalinnoiltaan tai pinnaltaan tekijänoikeudellisesti omaperäinen. Jatkuva kuutiokuvio, cube pattern, on maailmalla yleisesti tunnettu ja laajasti käytetty. Geometrisia perusmuotoja kuosissaan toistavana käyttöesineenä nyt kyseessä oleva matto ei visuaaliselta ilmene mismuodoltaan heijastele tekijöidensä luovaa panosta niin, että se riittävän itsenäisenä ja omaperäisenä nauttisi teossuojaa. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa, periaatteita tai tietoja, vaan ilmene mismuotoa, johon ne on teoksessa saatettu.
18. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä kyseessä oleva matto ei ole tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos. Sen vuoksi tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoa siitä, loukkaako vastineenantajan matto ensimmäisen maton tekijänoikeudellista suojaa. Tekijänoikeusneuvosto ei myöskään toimivaltansa rajoissa anna lausuntoa mahdollisen muun lainsäädännön soveltumista mattoihin.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Ulla-Maija Mylly, Olli Pitkänen, Anne Salomaa, Marja Heikkilä-Kauppinen (eri mieltä), Antti Kotilainen, Ismo Huhtanen, Timo Enroth, Maria Rehbinder, Tuula Hämäläinen, Riikka Tähtivuori ja Jussi Mäkinen.

Äänestysratkaisu

Eriävä mielipide

Koristelematon ja **muotoilultaan** pelkistetty taideteollinen tuote on suhteellisen harvoin ylittänyt teoskynnyksen. Sen ovat ylittäneet mm. Alvar ja Aino Aallon ns. Savoy-maljakkoo, Kaj Franckin Kilta-, Teema- ja Kartio-astiasarjat sekä retkituoli (TN 1995:7 suunnittelijaa ei mainittu päätöksessä). Neuvosto on myös antanut harvinaisen lausunnon (TN 2006:9) huonekaluista, jotka "ovat poikkeuksetta merkittäviä muotoilutaiteen merkiteoksia jotka ovat epäilyksittä tekijänoikeudellisen suojan piirissä." Kyseessä oli 16 kuvaa yhdeksän tunnetun suunnittelijan teoksista, alkaen Ludvig Mies van der Rohen Barcelona-tuolista ja päätyen Eero Aarnion Pallotuoliin. Kaikki ko. teokset ovat muotoilultaan pelkistettyjä.

Kun esineessä on ollut omaperäiseksi tulkittu **kuviointi**, tekijänoikeuskynnys on ylittynyt huomattavan usein. Esimerkkeinä tässä tapauksessa olivat mm. hirvenpää-aiheiset snapsilasit, lohij- ja hirvikuvioiset neulepuserot sekä kukkakuvioinen kangas. Nimenomaan kuvioinnin vuoksi myös kahta mattoa pidettiin omaperäisinä. Aiemmin kuviointinsa perusteella teoksina on pidetty myös mm. pyyhkeeseen painettua tyyliteltyä piirrosta pikkutyöstä (TN 1991:4), lautapelin pelilautaa (TN 1999:16) ja kangasmallia, jossa "on kaarevilla viivoilla tyylitelty tiheästi seisovia kuusia, joiden oksilla, viivojen päällä, on vaihdellen vihreitä ja harmaita täpliä" (TN 1989:6). Päätösten yhteydessä teoksista ei julkaista kuvia, joten on mahdotonta vertailla esineiden itsenäisyyden ja omaperäisyyden suhdetta käsiteltävänä olevaan hakemukseen. Joskus kuvailu ilman kuvaa on johtanut varsin omaperäisiin ilmaisuihin.

Kievari-matossa kuvioinnin katsottiin olevan ainoa ratkaisuun vaikuttava asia. Tekijänoikeusneuvosto ei pitänyt mattoa omaperäisenä, koska sen painokuvion viivaleikin periaate on yleisesti tunnettu ja geometrinen. Kuviosarja ei kuitenkaan koostunut

yhtenäisistä viivoista, vaan omaperäinen piirtojälki syntyi lyhyistä käsin piirretyistä "viivanpalasista", jotka oli piirretty poikittain suhteessa viivan suuntaan. Detaljikuvan perusteella oli pääteltävissä, että se toi mielikuvan kudonnasta tai kirjonnasta. Näin toistuva isokokoinen, mutta viivatekniikkansa takia hillitty painokuvio muodostaa mittakaavaltaan ja värikontrasteiltaan huoneiden ja huonekalujen suhdemaailmaan sopivan, itsenäisen ja omaperäisen lisän. Kuvio ei toteutetussa koossaan muistuta paperiarkin kokoisessa viivapiirustuksessa esiintyvää, silmissä vilisevää pintaa. Kievari-matto on tyylikäs ja taiteellisesti täysipainoinen, minimalistinen sisustuselementti, joka mielestäni riidattomasti täyttää teoksen tunnusmerkit käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta.

Koska nykyiset tekstinkäsittelytekniikat sen helposti sallivat, liitän oheen kuvat käsitellyistä mattotyypeistä. Vaatimattomakin kuvankaappauksella toistetut näyttökuvat antavat tekstiä paremman käsityksen kuvallisen ilmaisun piiriin kuuluvasta tekijänoikeusasiasta.

Kievari 160 x 230 cm

Ahorn 160 x 230 cm

Marja Heikkilä-Kauppinen